

بررسی نگرش مشارکتی روستاییان در اجرایی شدن طرح‌های هادی روستایی
مورد مطالعه: (دهستان کرخه - شهرستان اهواز)

وحید ریاحی

دانشیار دانشگاه خوارزمی تهران

شیما سالمی زاده*

کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی

صدیقه گرمی نسب

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه خوارزمی تهران،

چکیده:

مشارکت در توسعه روستایی شامل درگیر شدن مردم در فرایندهای تصمیم‌گیری، اجرای طرح‌ها از جمله طرح هادی، تسهیم آنها در فواید طرح‌های توسعه و درگیر شدنشان در تلاش‌های ارزشیابی این طرح‌ها می‌شود. و همچنین از یک فرایند فعال که طی آن گروه‌های بهره‌مند یا متقاضی با نیت بهبود بخشیدن به زندگیشان از لحاظ درآمد، رشد شخصی، خوداتکایی یا دیگر ارزش‌هایشان، بر جهت و نحوه اجرا پروژه توسعه تأثیر می‌گذارند. هدف از این پژوهش بررسی نگرش مشارکتی روستاییان در اجرایی شدن طرح‌های هادی روستایی در دهستان کرخه می‌باشد. این پژوهش، بر مبنای هدف از نوع کاربردی و از نظر ماهیت و روش، توصیفی-تحلیلی است. که برای گردآوری اطلاعات در این مطالعه تلفیقی از روش‌های اسنادی و میدانی کمک گرفته شده و بر اساس آن با توجه به حجم جامعه آماری (۸۸۷ خانوار)، حجم نمونه‌ی خانوارهای مورد پرسشگری بر پایه‌ی فرمول کوکران برابر ۲۶۸ خانوار بوده است. نتایج بدست آمده از پژوهش بیانگر آن است که بعضی شاخص‌های مشارکت از جمله فردگرایی (۳/۴۷)، مسئولیت‌پذیری (۴/۱۴)، آینده‌نگری (۳/۳۶) و قانون‌گرایی (۳/۳۲)، بالاترین سطح معناداری را به خود اختصاص دادند و همچنین در فرایند اجرای طرح هادی میانگین مربوط به متغیر مسکن روستایی (۴/۰۶) بهترین عملکرد را نسبت به متغیرهای دیگر از دید جامعه نمونه داشته است.

واژه‌های کلیدی: مشارکت روستاییان، فردگرایی، مسئولیت‌پذیری، آینده‌گری، قانون‌گرایی، طرح هادی، دهستان کرخه، شهرستان اهواز.

بیان مسئله:

امروزه اهمیت نقش مؤثر مردم و مشارکت آنها در حرکت به سمت توسعه پایدار روستایی بر کسی پوشیده نیست که برای حرکت به سمت توسعه ای پویا و پایدار که متعلق به مردم امروز و نسل های آینده باشد، باید خود مردم از دسترسی به فواید توسعه احساس رضایت و عدالت کنند. همان ها هم باید تعیین کنند که ملاک موفقیت یا عدم موفقیت چیست (موسوی نژاد، ۱۳۸۲: ۴). واژه مشارکت در توسعه در سال ۱۹۵۰ بعد از جنگ جهانی دوم مطرح شد ولی در دهه ۷۰ و ۸۰ همزمان با رویکرد توسعه پایدار وارد ادبیات توسعه روستایی شد (پاپلی یزدی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۱۷). یعنی زمانی که رشد و گسترش راهبردهای توسعه مبتنی بر رشد اقتصادی و صنعتی شدن کشورهای توسعه یافته و استفاده از آنها در بسیاری از کشورهای جهان سوم، موجب شد تا پیامدهای منفی آن نظیر مهاجرت های لجام گسیخته، و ... حادث شود، در نتیجه بسیاری از کشورها و نظریه پردازان توسعه، درصدد برآمدند تا نسبت به رهیافتهای اتخاذ شده تجدیدنظر کرده و موضوع مشارکت و از جمله مشارکت روستاییان و مکانیزم های جلب و به کارگیری آن ها در برنامه های توسعه روستایی مورد توجه قرار دهند (رضوانی، ۱۳۹۰: ۱۱۳). مشارکت در توسعه روستایی شامل درگیر شدن مردم در فرایندهای تصمیم گیری، اجرای طرح ها از جمله طرح هادی، تسهیم آنها در فواید طرح های توسعه و درگیر شدن شان در تلاش های ارزشیابی این طرح ها می شود. و همچنین از یک فرایند فعال که طی آن گروههای بهره مند یا متقاضی با نیت بهبود بخشیدن به زندگیشان از لحاظ درآمد، رشد شخصی، خودتکایی یا دیگر ارزش های شان، بر جهت و نحوه اجرا پروژه توسعه تأثیر می گذارند. مطالعات اخیر در کشورهای در حال توسعه نشان داده اند که رهیافت مشارکتی برای توسعه روستایی موفقیت آمیز بوده است. براساس این مطالعات، شکست یا موفقیت پروژه های توسعه روستایی بستگی به درجه مشارکت و درگیری اجتماعات محلی در طرحها و ارزیابی آنها از پروژه ها دارد (توکلی و همکاران، ۱۳۹۱: ۲). نگرش مشارکتی در هر منطقه اثرات مثبت و منفی بر میزان مشارکت روستاییان در فرایند طرح های توسعه روستایی به ویژه طرح هادی دارد. شاخص های مشارکت از جمله فردگرایی، مسئولیت پذیری، آینده نگری و قانون گرایی است که در تصمیم گیری افراد در کنش های جمعی مؤثر واقع می شوند. آلن بیرو اعتقاد دارد که باید بین مشارکت به عنوان عمل و تعهد (عمل مشارکت) و به عنوان حالت یا وضع (امر شرکت کردن) تمیز قائل شد. مشارکت مردم در طرح ها سبب کاهش هزینه ها در گردآوری اطلاعات، تعیین راهکارهای واقعی تر، تدوین اثربخشی تر، هماهنگی و انسجام بیشتر افراد جامعه روستایی و اعمال بهتر قوانین می شود (کریمی زاده و همکاران، ۱۳۸۷: ۴۴).

اهداف تحقیق:

هدف اصلی از این پژوهش بررسی نگرش مشارکتی روستاییان در اجرایی شدن طرحهای هادی روستایی در دهستان کرخه می باشد. از آنجا که طرح هادی در سه دهه اخیر در روستاهای زیادی مطالعه و اجرا شده است و توجه ویژه ای به مشارکت مردم روستاها در اجرای این طرح ها می شود. در کنار این هدف اصلی اهداف ذیل را برای تحقیق در نظر گرفته شده است.

- بررسی نگرش مشارکت روستاییان در اجرایی شدن طرحهای هادی روستایی
- میزان توفیق در فرایند اجرای طرح هادی روستایی از نگاه روستاییان

سوال تحقیق:

سوال اصلی تحقیق این خواهد بود، آیا مشارکت روستاییان از جمله عدم فردگرایی، مسئولیت پذیری، آینده نگری و اعتقاد به قانون رابطه معناداری با اجرای شدن طرحهای هادی روستایی دارند؟

فرضیه تحقیق:

مشارکت روستاییان از جمله عدم فردگرایی، مسئولیت پذیری، آینده نگری و اعتقاد به قانون رابطه معناداری با اجرایی شدن طرحهای هادی روستایی دارد.

پیشینه پژوهش:

پژوهش های مختلفی به بررسی مشارکت مردم در فرایند توسعه روستایی و عوامل مؤثر بر آن در روستاهای کشور پرداخته اند.

پاره ای از پژوهشگران متغیرهای مانند انگیزش، آگاهی اجتماعی، پایگاه اجتماعی- اقتصادی، انسجام اجتماعی، اعتماد به مجریان طرح ها، موقعیت اجتماعی- اقتصادی روستا، اختلافات محلی و وابستگی به دولت را بر مشارکت روستاییان در طرح ها مؤثر دانسته اند (محمودیان، ۱۳۷۱: ۲۹)، (عفتی، ۱۳۷۱: ۳)، (کوثری، ۱۳۷۴: ۸) و (حسن نژاد و همکاران، ۱۳۹۰: ۷۳). لقای و همکاران، مشارکت را شامل دخالت دادن مردم در فرایند تصمیم گیری و اجرای طرح های توسعه روستایی و سهیم نمودن آن ها از منافع و مداخله آن ها در ارزیابی این طرح ها تعریف می نمایند (۱۳۸۶: ۸). عده ای نیز معتقدند که بین میزان مشارکت روستاییان در طرح های آبخیز داری با سطح تحصیلات، میزان رضایت مندی، میزان انسجام اجتماعی، میزان انگیزه پیشرفت، عضویت در نهادهای عمومی روستا، میزان مالکیت باغ و زمین کشاورزی، میزان درآمد و غیره ارتباط معناداری دارد (رضایی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۹۹) و (شریفی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱). عده ای نیز دریافته اند که بین انگیزه مشارکت زنان در فعالیت های کشاورزی و متغیرهای تعداد افراد خانواده، تعداد فرزندان، استفاده از منابع اطلاعاتی و میزان استفاده از فناوری های کشاورزی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد (میرترابی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۴۹). برخی نیز معتقدند متغیرهای نگرش به اشتغال در فعالیت های کشاورزی، عوامل انگیزشی مؤثر در مشارکت، استفاده از منابع اطلاعاتی و ارتباطی و مسیرهای آن میزان اراضی زراعی و سن، ۵۶٪ درصد از تغییر مشارکت جوانان در توسعه کشاورزی را تبیین می کنند (ارتباعتی و همکاران، ۱۳۹۰: ۵۷). در حوزه منابع خارجی نیز: (استانکر، ۲۰۰۵: ۱۸۰)، (کلیمیر، ۲۰۰۰: ۹۲۹) و (جونز، ۱۹۹۸: ۵۱) معتقدند که مشارکت های نقدی از سوی مصرف کنندگان و انجام طرح های کوچکتر سبب بهبود عملکرد آن ها خواهد بود، به نحوی که رویکرد مشارکتی سازمان های مردم نهاد، قادر به مدیریت طرح های کوچک روستایی می گردد. برخی نیز معتقدند که عواملی نظیر وضعیت تأهل، تعداد اولاد، سن فرزندان، سطح درآمد، آموزش، طبقه اجتماعی، مالکیت اموال و خانه، جنسیت، قومیت، سلامتی فیزیکی و جسمی بر مشارکت داوطلبانه افراد در فعالیت های مختلف تأثیر گذارست (ردی، ۱۹۷۳: ۸۷)، (بورینی، ۱۹۹۹: ۹۷) و

(ساتو و همکاران، ۲۰۰۶: ۲۰۴). (نوملا و همکاران، ۲۰۰۸) بعد از طبقه بندی جامعه به چهار گروه معتقدند که گروه با سرمایه اجتماعی بالا از سطح سلامت بالاتری برخوردار است. دانیل لرنر در مطالعات خود در شش کشور خاورمیانه (مصر، لبنان، سوریه، اردن، ترکیه و ایران) به ارتباط مشارکت با متغیرهای اجتماعی، یعنی محل سکونت شهر یا روستا، میزان تحصیلات، پایگاه اجتماعی - اقتصادی، سن، مذهب، استفاده از رسانه ها پی برده و بدین نتیجه رسیده است که جامعه مشارکتی، پس از طی مراحل منظم و پیوسته شهرنشینی، گسترش سواد، دسترسی به رسانه های جمعی و با مشارکت سیاسی - اجتماعی، نمود عینی پیدا می کند (قاسمی، ۱۳۸۴: ۸۲).

از زمان اجرای طرح های هادی در ایران بیش از دو دهه می گذرد و در ارتباط با ارزیابی اثرات اجرای آن، بررسی هایی صورت گرفته است، از جمله پاره ای از محققان معتقدند که عدم شناسایی نیازهای روستاییان، منجر به طولانی شدن زمان اجرای طرح هادی، محدود شدن مشارکت مردم به کمک مالی و ناهماهنگی افراد اجرا کننده طرح های هادی در سکونتگاه های روستایی شده است که پیامدهایی مانند رضایت پایین روستاییان از اجرای طرح، عدم کنترل مهاجرت ها و مواردی از این قبیل را در پی داشته است (وٹوقی، ۱۳۶۷)، (رهنما، ۱۳۷۵) و (شارع پور، ۱۳۷۲). برخی نیز به نبود جایگاه قانونی مشارکت مردمی در طرح های هادی و برتری دیدگاه های فنی با ارزش مردمی و محلی اشاره می کنند (سرتیپی پور، ۱۳۸۲). عده ای نیز دریافتند که افزایش امیدواری روستاییان برای ماندن در روستا و بهبود وضعیت کالبدی و خدمات رسانی روستا در اجرای طرح هادی تاثیر گذارست (تقی لو و همکاران، ۱۳۸۸)، (حق پناه و دهقانی، ۱۳۸۸)، (نصیری، ۱۳۸۸) و (عنابستانی، ۱۳۸۸). (غیور مداح، ۱۳۸۵)، (موسوی قهدریجانی، ۱۳۸۳) و (عظیمی و جمشیدیان، ۱۳۸۴) نشان داده اند که نقش طرح هادی در عرصه ی امکانات و عدم موفقیت در کنترل مهاجرت قابل توجه نبوده و مشارکت روستاییان در ابعاد گوناگون اجرای طرح بهسازی ضعیف و در ابعاد تصمیم گیری و مشارکت مالی ضعیف تر بوده است. مطالعات (مظفر و همکاران، ۱۳۸۷) و (مطیعی لنگرودی و یاری، ۱۳۸۹) بیانگر این است که طرح های هادی در عمل به سمت نوعی یکسان سازی فضایی، بدون توجه به تنوعات بارز طبیعی موجود در گستره سرزمین حرکت می کند. در نهایت پژوهشگرانی نیز معتقدند که اجرای این طرح ها بر کالبد زندگی روستاییان تأثیرگذار بوده است که در مواردی مانند نحوه ساخت و ساز و معماری روستا برای بهسازی و مقاوم سازی، دفن بهداشتی زباله ها و دسترسی روستاییان به خدمات، تأثیرات مثبت و معناداری را داشته است، اما در مورد ابعاد محیطی، اجتماعی و اقتصادی روستا پیامدهای مثبتی نداشته است (آمار و صمیمی شارمی، ۱۳۸۸)، (عزیزپور و همکاران، ۱۳۹۰) و (محمدی یگانه و همکاران، ۱۳۹۱).

مروری گذرا بر پژوهش های انجام شده در مورد عوامل مؤثر بر مشارکت روستاییان در طرح های توسعه روستایی نشان می دهد که در بین عوامل فردی بیشتر ویژگی هایی مانند فرد گرایی محض، فقدان آینده نگری، ضعف اعتماد، ضعف مسئولیت پذیری و تعهد اجتماعی بر مشارکت تأثیر گذار بوده است. اگرچه این مطالعات به بررسی متغیرهای مشارکت روستاییان در طرح های توسعه روستایی مانند آبخیز داری، ترسیب

کربن، فعالیت های کشاورزی و مواردی از این قبیل پرداخته اند. اما پژوهش حاضر با در نظر گرفتن نتایج پژوهش هایی پیشین به دنبال بررسی نگرش مشارکتی روستاییان در اجرایی شدن طرحهای هادی روستایی در محدوده دهستان کرخه می باشد.

مشارکت: تعاریف بسیاری در مورد مفهوم مشارکت ارائه شده است. به طور کلی می توان مشارکت را معنای شرکت فعالانه در یک گروه خاص در نظر گرفت که در نهایت به فعالیت اجتماعی خاص می انجامد و به صورت همیاری، همبستگی، انطباق، پذیرش، اختیار و شیفتگی محقق می شود (بیرو، ۲۵:۱۳۷۰). ماکس وبر مشارکت را به عنوان کنش اجتماعی تعریف می کند و به چهار نوع رفتار اجتماعی، یعنی رفتار عقلانی معطوف به هدف، رفتار عقلانی معطوف به ارزش، رفتار سنتی و رفتار عاطفی استناد می کند (ریتر، ۴۵:۱۳۷۴). رید مشارکت را فرایندی تلقی می کند که افراد، گروهها و سازمان ها از طریق آن نقش فعالی در تصمیم گیری و اجرای تصمیماتی دارند که مستقیماً بر آن ها تأثیر گذارند (Reed, 2008: 2418). علاوه بر این، مشارکت به عنوان فرایند دخالت مردم و تأثیرگذاری آن بر نتایج و دستاوردهای طرح ها و برنامه های مختلف تعریف شده است (CIS, 2003: 12) که این مشارکت در سه سطح طراحی برنامه، پیاده سازی و ارزشیابی و بررسی پیامدهای اجرایی برنامه یا طرح خاص مورد توجه قرار می گیرد (Stefani, 2010: 1333). مشارکت، عملی جمعی، آگاهانه و داوطلبانه است که شامل دخالت شهروندان در امور عمومی است که در سطوح مختلف تصمیم گیری های اداری و سیاسی جلوه گر شده و از انداختن رأی به صندوق تا مساعدت مستقیم در رفع نیازهای اجتماعی و دخالت در کارکرد سازمان هایی که حیاتشان به مشارکت وابسته بوده را در برمی گیرد (جباری، ۸:۱۳۸۷). بنیادترین اندیشه زیر ساخت مشارکت، پذیرش اصل برابری مردم است و هدف آن، همفکری، همکاری و تشریک مساعی افراد برای بهبود کمیت و کیفیت زندگی در تمامی زمینه های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی است (عنبری و حسوند، ۱۳۲:۱۳۸۹).

طرح هادی روستایی: عرصه های روستایی در ایران به عنوان یک واقعیت مکانی - فضایی، برایندی از تعامل مؤلفه های متفاوت اکولوژیکی، اجتماعی - فرهنگی، سیاسی و کالبدی است (ازکیا و غقاری، ۴۷:۱۳۸۳). طرح هادی یا به عبارتی طرح جامع توسعه روستایی، راهنمای مصوبی برای هدایت عملیات سازندگی و آبادانی در روستاها، با آگاهی از وضعیت فرهنگی، اقتصاد و اجتماعی این مکان هاست (شهبازی، ۲۲۵:۱۳۸۹). بر اساس آیین نامه نحوه بررسی و تصویب طرح های توسعه عمران محلی، ناحیه ای، منطقه ای و ملی و مقررات شهرسازی و معماری کشور مورخه ۱۳۷۸/۱۰/۱۲ هیأت دولت، طرح هادی روستایی طرحی است که ضمن ساماندهی و اصلاح بافت موجود، به تعیین میزان و مکان گسترش آتی و نحوه استفاده از زمین برای عملکردهای مختلف از برای عملکردهای مختلف از قبیل مسکونی، تولیدی، تجاری، کشاورزی، تاسیسات و تجهیزات می پردازد و براساس نیاز، نیازمندی های عمومی روستایی را در قالب مصوبات طرح های سامان دهی فضا و سکونتگاه های روستایی یا طرح های جامع ناحیه ای تعیین می کند (بیاد مسکن انقلاب اسلامی، ۲۴:۱۳۸۹). مهم ترین اهداف این طرح ها بر اساس بند ۲ آیین نامه اجرایی ماده ۷ اساس نامه بنیاد مسکن، مصوب ۱۳۶۷/۹/۱۷ مجلس شورای اسلامی عبارتند از :

- ۱- ایجاد زمینه توسعه و عمران روستاها با توجه به شرایط فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی.
- ۲- تأمین عادلانه امکانات از طریق ایجاد تسهیلات اجتماعی، تولیدی و رفاهی.
- ۳- هدایت و توسعه کالبد روستا
- ۴- ایجاد تسهیلات لازم جهت بهبود مسکن روستاییان و خدمات زیست محیطی عمومی (کیوان لو، ۱۳۷۶: ۴۶).

همچنین در فرایند تهیه مطالعات طرح های هادی روستای سه مرحله اصلی وجود دارد که عبارتند از:

- ۱- مطالعات پایه و تشخیص وضع موجود؛
  - ۲- تحلیل و استنتاج از بررسی ها و تدوین چشم اندازها و ارزیابی آن ها؛
  - ۳- تعیین و الویت بندی پروژه های پیشنهادی و ارائه طرح هادی (رضوانی، ۱۳۹۰: ۱۶۴)
- اگرچه توصیف خدمات طرح های هادی روستایی، با در نظر گرفتن بررسی های منطقه ای تاثیر گذار با تاثیر پذیر روستا و تجدید حیات اجتماعی - اقتصادی روستا صورت می گیرد اما در عمل طرح ها به فعالیت کالبدی محدود شده اند. در این خصوص پروژه های کالبدی مانند اصلاح معابر و اجرای میادین، دفع فاضلاب سطحی (جوی، جدول و کانیو)، دیوار حفاظتی، احداث پارک و محل بازی، و موارد از این قبیل مورد توجه قرار می گیرد (سرتیپی، ۱۳۸۷: ۵۸۸).

طرح هادی و مشارکت روستاییان: پس از گذشت چندین دهه، کشورهای جهان سوم با اعمال راهبردهای مختلف برنامه ریزی برای رسیدن به توسعه مطلوب، به این نتیجه رسیدند مشارکت افراد محلی در طرح ها سبب کاهش هزینه ها در گردآوری اطلاعات، تعیین راهکارهای واقعی تر، تدوین اثربخشی تر، هماهنگی و انسجام بیشتر افراد جامعه روستایی و اعمال بهتر قوانین می شود (کریمی زاده و همکاران، ۱۳۸۷: ۴۴). هم چنین مدیریت مشارکتی به دلیل فراهم آوردن فرصت های برای اشتراک مساعی روستاییان در تصمیمات و امور کاربردی مناسب سبب حصول و برقراری دموکراسی می شود (Ozerol & Newig, ۲۰۰۸: ۶۴۴). لازم به ذکر است مفهوم مشارکت مردم فقط به بعد اجتماعی و کسب اطلاعات محدود نمی شود، بلکه مشارکت برای تأثیر گذار باشد باید در تمامی ابعاد و جنبه ها و به صورت یکپارچه و همه جانبه صورت می گیرد (رکن الدینی افتخاری و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۳). طرح هادی در ایران، تحت تأثیر دیدگاه کارکرد گرایی، با محوریت قراردادن تحولات کالبدی در روستاها سعی در دگرگون سازی کالبد روستاها و دستیابی به توسعه روستایی دارند (مظفر و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۲).

به منظور تحقیق اهداف طرح های هادی روستایی و سایر طرح های عمرانی در روستاها، مشارکت روستاییان باید در مراحل و ابعاد گوناگون زیر صورت گیرد:

- ۱- مشارکت در فرایند تصمیم گیری و برنامه ریزی (تشخیص نیازها، الویت بندی آن ها و تصمیم گیری)؛
- ۲- مشارکت در اجرا و نگه داری؛
- ۳- مشارکت در بهره برداری، حفظ، مراقبت، تعمیر و مراقبت از طرح ها و پروژه ها؛

- ۴- مشارکت در ارزشیابی و بازنگری آثار طرح ها و پروژه‌ها
ابعاد مشارکت مردم در طرح هادی را می توان شامل موارد زیر دانست:
- ۱- ایجاد زمینه ی مشارکت مردم در طراحی و اجرای طرح های هادی(بند و ماده ۶ آیین نامه اجرایی)
  - ۲- اجرای طرح های توسعه فیزیکی با همیاری مردم(بند ح ماده ۷)
  - ۳- توجه به اصل عدم مداخله مستقیم در اجرا با اتکا به مشارکت مردمی(صدر ماده ۱۱)
  - ۴- ایجاد بستر مشارکت مردم و سازماندهی نیروهای محلی در ارتباط با تهیه و اجرای طرح(بند ج ماده ۱۱)
  - ۵- بررسی زمینه ها و نحوه مشارکت اجرایی، فنی و اقتصادی روستاییان در اجرای طرح های عمرانی گذشته در سطح روستا و تعیین نقاط قوت و ضعف آن(بند ۲-۲-۳-۴ بررسی های اجتماعی مراحل تهیه طرح).
  - ۶- ارزیابی زمینه ها و نحوه مشارکت فنی، اقتصادی و اجتماعی روستاییان در اجرای طرح های عمرانی در گذشته و تعیین روش مشارکت آن ها در اجراء، بهره برداری و نگهداری پروژه های طرح هادی روستا(بند ۲-۴ تحلیل و استنتاج مرحله دوم طرح)
  - ۷- نیاز سنجی برنامه ها و پروژه های ضروری روستا با توجه به نتایج طرح های فرادست، دیدگاه روستاییان و مطالعات قبلی(بند ۱-۱ مرحله سوم تعیین برنامه و پروژه ها)
  - ۸- ارائه پیشنهادات لازم برای تقویت و نهادینه سازی فعالیت های مشارکتی روستاییان در ابعاد اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و فنی - اجرایی برای بهره وری پایدار و فراوان از طرح های عمرانی روستا به ویژه طرح هادی و پروژه های ایمن سازی در مقابل سوانح طبیعی(بند ۱-۲-۴ مرحله سوم تعیین برنامه ها) و (رکن الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۹۰:۲۲۴).

نگرش فکری مؤثر بر مشارکت:

به طور معمول در سه سطح مشارکت در تدوین و طراحی برنامه ها، مشارکت در اجرا و پیاده سازی برنامه ها و در نهایت مشارکت در ارزشیابی و بررسی نتایج و پیامدهای حاصل از اجرای کل برنامه یا طرح خاص مورد توجه قرار می گیرد (Stefano, 2010: 1333). مشارکت به عنوان محصول کنش راهبردی در شکل ماهوی خود، زیر بنایی کنش های استراتژیک تبیین و تفسیر می کند. زیرا هر یک از افراد مشارکت کننده دارای عقلانیت اقتصادی است و در مشارکت به دنبال سود و منفعت بیشتر برای خود است (وایت، ۱۳۸۰: ۴۲). رفتار فرد از محاسبه و سنجش میان امتیازات و درد سرها، میان سود و زیان که وضعیت های گوناگون نصیبش می شود نشأت می گیرد. افراد هنگام ارضا می شوند که تعادلی میان مشارکتشان در یک تصمیم گیری و یا عملی که انجام داده اند، پدید آید و بعنوان پرداخت دستمزد و یا پاداش از آنها قدر دانی شود(ژيرو، ۱۳۸۴: ۱۳۹). بر این اساس نظریه تبیین گری می تواند چارچوب کار آمدی برای فهم رفتارهای اجتماعی فراهم کند نظریه انتخاب عاقلانه در کنش است. این نظریه بر نکاتی چند تاکید دارد؛ اولاً انسان موجودی است مختار که با بررسی و ارزیابی راههای مختلف دست به انتخاب می زند. به عبارت دیگر آدمی واجد قدرت انتخاب است؛ ثانیاً آدمی در انتخاب کردن، دایماً به سنجش و ارزیابی می پردازد. سنجش گری و

مقایسه کردن راه‌های مختلف نیز از ارکان این نظریه است. ثالثاً آدمی برای انتخاب و سنجش قدرت و توانایی عقلانی را داراست (صباغ پور، ۱۳۸۷: ۱۳۳).

روش تحقیق:

پژوهش حاضر، از نوع تحقیق کاربردی است. روش تحقیق این پژوهش توصیفی - تحلیلی می باشد، در گام نخست از مطالعات کتابخانه ای - اسنادی استفاده شده است، سپس در ادامه کار جهت دستیابی به هدف تحقیق مطالعه ی میدانی صورت گرفته است. ابزار پژوهش نیز پرسشنامه (جمعا ۳۷ گویه مؤثر به صورت طبقه بندی شده در طیف ۵ گزینه ای لیکرت) مربوط به سرپرست خانوار می باشد با توجه به بررسی مقدماتی بعمل آمده، تعداد کل خانوارهای ساکن در ۴ روستای بخش حمیدیه دهستان کرخه ۱۳۲۴ خانوار است که ابتدا بوسیله روش نمونه گیری کوکران حجم نمونه ای برابر ۲۶۸ نفر (سرپرست خانوار) برآورد گردید. پس از نمونه گیری و مشخص شدن افراد نمونه، بین آنها توزیع و توسط آنها تکمیل شده است. پس از پر شدن پرسشنامه ها با استفاده از نرم افزار SPSS و کد گذاری پرسشنامه اطلاعات آماری استخراج گردیده و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. همچنین در تجزیه و تحلیل آماری از دو روش آمار توصیفی و تحلیلی استفاده شده است. در شیوه آمار توصیفی فراوانی ها و درصد فراوانی ها ارائه گردیده و در شیوه آمار تحلیلی از آزمون کای اسکوئر استفاده شده است.

محدوده مورد مطالعه: در محدود مورد مطالعه - موقعیت جغرافیایی بیانگر بسیاری از ویژگی های روستا از جمله حجم جمعیت، نوع فعالیت ها، امکان دسترسی به منابع و توانهای بالقوه برای رشد و توسعه است. براین اساس، یک موقعیت دشتی در مقایسه با موقعیت کوهستانی از ابعاد مختلف تفاوت‌های چشمگیری دارد (سعیدی، ۱۳۷۹: ۴۰). دهستان کرخه با مساحتی برابر ۳۴۵ کیلومتر مربع نزدیک به ۴ درصد از کل مساحت شهرستان اهواز را به خود اختصاص داده است. در مجموعه دارای ۲۰ نقطه روستایی می باشد. مرکز دهستان کرخه علاونه فای بوده که در جنوب غرب دهستان کرخه و در فاصله ۴۶ کیلومتری شمال غرب شهر اهواز واقع گردیده است. به لحاظ تقسیمات سیاسی روستاهای مورد مطالعه، ۴ روستا از ۲۰ آبادی دهستان کرخه، در بخش حمیدیه، از توابع شهرستان اهواز در استان خوزستان می باشند. به لحاظ طبیعی روستاهای مورد مطالعه در یک موقعیت جلگه ای دارای زمین صاف و هموار واقع شده است و آب و هوای روستاها به تبعیت از منطقه گرم و خشک و زمستانی بارانی و مرطوب است. جدول شماره ۱ مشخصات جمعیتی روستاهای مورد مطالعه را نشان می دهد.

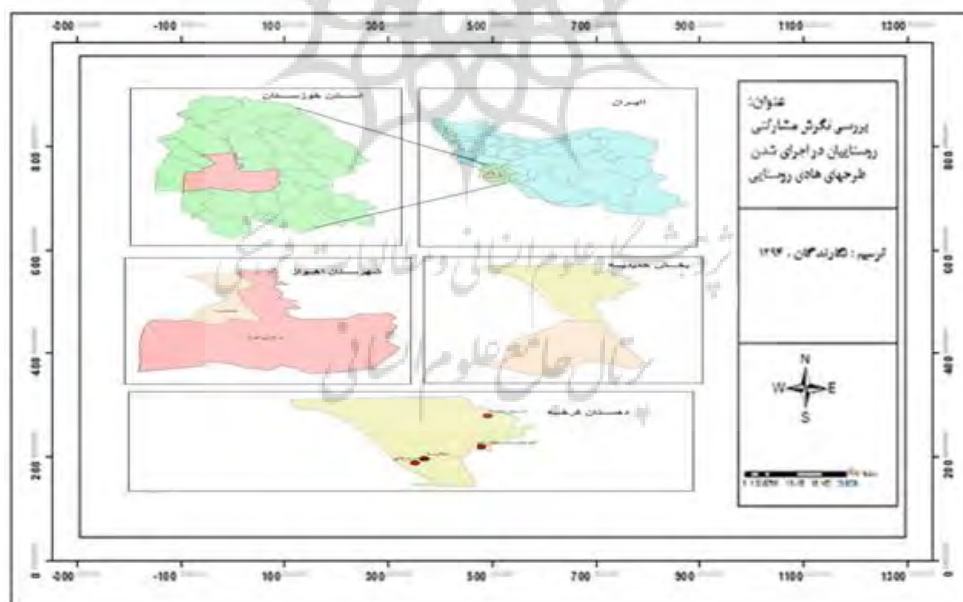

جدول شماره (۱) : جمعیت و تعداد خانوار روستاهای مورد مطالعه

روستا	سال آماری	مشخصات جمعیتی	
		جمعیت	تعداد خانوار
علاونه فای	۱۳۹۰	۱۷۷۶	۴۲۴
آلبو عبدیک	۱۳۹۰	۲۵۷	۵۳
جنادله (شیخ طعمه)	۱۳۹۰	۱۰۲۴	۲۱۸
علاونه ضعیف	۱۳۹۰	۸۴۹	۱۹۲

ماخذ: درکز آمار ایران، ۱۳۹۰

شکل شماره (۱): موقعیت جغرافیایی دهستان کرخه در سطح شهرستان و استان

یافته های تحقیق:

الف) یافته های توصیفی

سن: از مجموع ۲۶۸ خانوار بررسی شده، ۱۳۱ خانوار (۴۸/۹) در گروه سنی ۲۰-۳۰ سال قرار دارند که بیشترین فراوانی است و ۴ خانوار (۱/۴) نیز در گروه سنی ۵۱-۶۰ سال قرار دارند که کمترین فراوانی را شامل می شود. در واقع ۴۸/۹ درصد از افراد پاسخگو زیر ۴۰ سال سن داشته اند. (جدول شماره ۲).

جدول شماره (۲): آمار توصیفی پاسخگویان بر حسب سن

خانوارها		سن
درصد	قراوانی	
۴۸/۹	۱۳۱	۲۰-۳۰ سال
۳۷/۲	۱۰۰	۳۱-۴۰ سال
۹/۳	۲۹	۴۱-۵۰ سال
۱/۴	۴	۵۱-۶۰ سال
۲/۹	۸	۶۱-۷۰ سال
۱۰۰/۰	۲۶۸	مجموع

منبع: یافته های پژوهش

جنس: با توجه به اطلاعات جدول شماره ۳ توزیع فراوانی و درصد مربوط به متغیر جنسیت نشان داده شده که در گروه خانوارها ۱۷/۲ درصد از پاسخگویان را زنان و ۸۱/۳ درصد هم مردان تشکیل می دهند.

جدول شماره (۳): آمار توصیفی پاسخگویان بر حسب جنسیت

خانوارها		جنسیت
درصد	قراوانی	
۱۷/۲	۴۶	زنان
۸۱/۳	۲۱۸	مردان
۱۰۰/۰	۲۶۸	کل

منبع: یافته های پژوهش

ب) یافته های تحلیلی

نگرش مشارکتی از دیدگاه روستاییان در اجرایی شدن طرحهای هادی روستایی: مشارکت در هر مفهومی که باشد با کنش و روابط کنشگران با همدیگر بر اساس هدف معین که عمدتاً سود و منفعت شخصی است شکل می یابد. نگرش مشارکتی در هر منطقه اثرات مثبت و منفی بر میزان مشارکت روستاییان در فرایند طرح های توسعه روستایی به ویژه طرح هادی دارد. در منطقه مورد مطالعه شاخص های مشارکت از جمله فردگرایی، مسئولیت پذیری، آینده نگری و قانون گرایی استفاده شد. تمامی گویه ها از سطح معنی داری کافی بر اساس آزمون کای اسکوئر جهت تحلیل برخوردار می باشند. یافته های تحقیق بر اساس جدول ۴ نشان می دهد که میزان توانایی افراد برای اجرای شدن طرح هادی در روستا و میزان خلاقیت و نوآوری توسط افراد در اجرای شدن طرح هادی در روستا در سطح متوسط و میزان ضرورت شرکت در اجرای شدن طرح هادی در روستا و میزان اهمیت کارهای گروهی نسبت به انفرادی در اجرای شدن طرح هادی در روستا در سطح زیاد از دیدگاه روستاییان ارزیابی شده است. که این ارزیابی می تواند زمینه ساز مشارکت روستاییان در اجرای طرح های توسعه روستایی می باشد.

جدول شماره (۴): ارزیابی فردگرایی روستاییان در اجرایی شدن طرح هادی از دیدگاه روستاییان(درصد)

معرف ها	اصلاً	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	میانگین وزنی	کای اسکوئر	سطح معناداری
میزان توانایی اقراد برای اجرای شدن طرح هادی در روستا.	۲/۲	۱۱/۹	۴۹/۶	۲۹/۵	۶/۷	۳/۲۶	۳۰۴/۲۷	۰/۰۰۰
میزان ضرورت شرکت در اجرای شدن طرح هادی در روستا.	۰	۹/۳	۲۹/۹	۴۱/۰	۱۹/۸	۳/۷۱	۵۹/۳۷	۰/۰۰۰
میزان خلاقیت و نوآوری توسط اقراد در اجرای شدن طرح هادی در روستا.	۱/۵	۱۵/۷	۳۸/۴	۳۰/۶	۱۳/۸	۳/۳۹	۱۱۴/۱۲	۰/۰۰۰
میزان اهمیت کارهای گروهی نسبت به انفرادی در اجرای شدن طرح هادی در روستا.	۲/۲	۱۵/۳	۲۲/۰	۴۶/۶	۱۳/۸	۳/۵۴	۱۴۶/۰۳	۰/۰۰۰

منبع: یافته های پژوهش

بر اساس جدول ۵ میانگین پاسخ روستاییان به گویه ی مربوط به میزان میزان احساس مسؤولیت مردم نسبت به منافع همدیگر در اجرای شدن طرح هادی روستایی در سطح متوسط و گویه های مربوط به میزان احساس مسؤولیت شوراها و دهیاری نسبت به اجرای شدن طرح هادی روستایی و غیره در سطح بالایی ارزیابی شده است. بنابراین این توانمندی می تواند در فرایند اجرای طرح های عمرانی در روستاها به خدمت گرفته شود.

جدول شماره (۵): ارزیابی میزان مسیولیت پذیری روستاییان در اجرایی شدن طرح هادی از دیدگاه روستاییان (درصد)

معرف ها	اصلاً	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	میانگین وزنی	کای اسکوتر	سطح معناداری
میزان احساس مسیولیت شوراها و دهیاری نسبت به اجرای شدن طرح هادی روستایی.	۰	۲/۲	۹/۷	۴۷/۸	۴۰/۳	۴/۲۶	۱۶۱/۲۵	۰/۰۰۰
میزان احساس مسیولیت مردم نسبت به منافع همدیگر در اجرای شدن طرح هادی روستایی.	۲/۲	۲/۲	۲۹/۱	۴۴/۸	۲۱/۶	۳/۸۱	۱۷۸/۲۶	۰/۰۰۰
میزان احساس مسیولیت مردم در رابطه با حفظ امکانات عمومی مثل مدرسه، مسجد، خانه بهداشت، پایگاه بسیج و غیره در اجرای شدن طرح هادی روستایی.	۰	۵/۶	۱۳/۱	۴۵/۵	۳۵/۸	۴/۱۱	۱۱۳/۴۳	۰/۰۰۰
میزان توجه مردم نسبت به تخریب و شکسته شدن امکانات عمومی مثل چراغ برق و غیره در اجرای شدن طرح هادی روستایی.	۰	۵/۶	۲۲/۰	۳۷/۷	۳۴/۷	۴/۳۸	۶۸/۶۵	۰/۰۰۰

منبع: یافته های پژوهش

یافته های تحقیق بر اساس جدول ۶ بیانگر این مطلب است که روستاییان در ارزیابی میزان آینده نگری افراد در محیط های روستایی به میزان فدا کردن منافع آتی به خاطر فدای منافع آتی توسط مردم در اجرای شدن طرح هادی روستایی پاسخ متوسطی داده اند و میانگین ۳/۲۷ بیانگر این امر می باشد. و گوینه مربوط میزان تلاش مردم در رابطه با استفاده بهینه از منابع آب و زمین برای حفظ نسل آینده در اجرای شدن طرح هادی روستایی در سطح بالایی ارزیابی شده است.

جدول شماره (۶): ارزیابی میزان آینده نگری روستاییان در اجرایی شدن طرح هادی از دیدگاه روستاییان (درصد)

معرف ها	اصلاً	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	میانگین وزنی	کای اسکوتر	سطح معناداری
میزان فدا کردن منافع آتی به خاطر فدای منافع آتی توسط مردم در اجرای شدن طرح هادی روستایی	۶/۰	۱۱/۲	۳۹/۶	۳۶/۲	۷/۱	۳/۲۷	۱۴۵/۴۷	۰/۰۰۰
میزان تلاش مردم در رابطه با استفاده بهینه از منابع آب و زمین برای حفظ نسل آینده در اجرای شدن طرح هادی روستایی	۱/۵	۱۵/۳	۲۴/۳	۳۵/۴	۲۳/۵	۳/۶۴	۸۰/۹۱	۰/۰۰۰

منبع: یافته های پژوهش

یافته های تحقیق بر اساس جدول ۷ بیانگر این مطلب است که روستاییان در ارزیابی میزان مواجهه با موانع قانونی بر سر راه مشارکت در اجرای شدن طرح هادی روستایی در سطح متوسط و میزان رعایت نوبت آبیاری از کانال در روستا در اجرای شدن طرح هادی روستایی در سطح زیاد تبیین شده است. با توجه به این میانه نظری در این آماره در سطح ۳ در نظر گرفته شده است، که بیشتر پاسخ ها از سطح متوسط بالاتر و تبیین کننده ی این مطلب خواهد بود که این شاخصها مانع عمده ای بر سر راه مشارکت روستاییان در فرایند اجرای طرح های هادی نخواهد بود.

جدول شماره (۷): ارزیابی میزان اعتقاد به قانون در اجرایی شدن طرح هادی از دیدگاه روستاییان (درصد)

معرف ها	اصلاً	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	میانگین وزنی	کای اسکور	سطح معناداری
میزان مواجهه یا موانع قانونی بر سر راه مشارکت در اجرای شدن طرح هادی روستایی	۰	۲۲/۴	۴۹/۳	۲۶/۱	۲/۲	۳/۰۸	۱۱۹/۴۶	۰/۰۰۰
میزان رعایت نهی آبیاری از کانال در روستا در اجرای شدن طرح هادی روستایی	۳/۷	۱۱/۶	۲۷/۲	۳۹/۶	۱۷/۹	۳/۵۶	۱۰۳/۸۲	۰/۰۰۰

منبع: یافته های پژوهش

فرایند اجرایی طرح هادی روستایی:

برای بررسی میزان موفقیت اجرای طرح های هادی روستایی شاخص و گویه های که نتایج آن در جدول ۸ ارائه گردیده است. برای تبیین فرایند اجرای طرح هادی روستایی از ۴ متغیر مسکن روستایی، شبکه معابر، کاربری اراضی و محیط زیست روستایی کمک گرفته شد که در جدول شماره ۸ ارائه شده است. در بین ۴ متغیر (شاخص) اجرای طرح هادی از نظر روستاییان، متغیر مسکن روستایی بیشترین میزان موفقیت را در بعد اجرای طرح با میانگین ۴/۰۶ در محیط روستایی داشته است که علت آن اعطای وام از طرف دولت و نظارت بر استحکام بنای مسکن روستایی در هنگام ساخت و ساز بوده است.

جدول شماره (۸): میزان توفیق در فرایند اجرای طرح هادی روستایی از نگاه روستاییان

ردیف	شاخص ها	تعداد گویه ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	میانگین وزنی	کای اسکور	سطح معناداری
۱	مسکن روستایی	۶	۲۷/۹	۴۸/۸	۱۹/۷	۲/۸	۱/۲	۴/۰۶	۱۱۷/۱۹	۰/۰۰۰
۲	شبکه معابر روستایی	۶	۱۹/۱	۴۲/۷	۲۶/۹	۸/۱	۴/۷	۳/۷۷	۱۳۲/۰۰	۰/۰۰۰
۳	کاربری اراضی	۷	۱۸/۲	۳۵/۱	۳۱/۳	۱۰/۱	۵/۲	۳/۶۶	۱۶۳/۵۹	۰/۰۰۰
۴	پهداشت محیط	۶	۳۴/۳	۲۷/۲	۱۸/۹	۹/۹	۹/۵	۳/۷۵	۱۸۳/۴۹	۰/۰۰۰

منبع: یافته های پژوهش

نتیجه گیری

ناپایداری و عدم تعادل در سکونتگاههای روستایی نتیجه عدم مطابقت طرح ها و برنامه های اجرا شده از جمله طرح هادی با الزامات و نیازهای واقعی مردم روستا می باشد که خود نشان دهنده ارزش و اهمیت مشارکت مردم در توسعه روستاهاست. به همین دلیل امروزه در رابطه با اجرای هریک از طرح ها و پروژه های روستایی از جمله طرح هادی، می بایست تمامی مراحل طرح، یعنی تصمیم گیری، اجرا و ارزشیابی طرح، حضور مردم روستا در تمامی مراحل آشکار باشد. در این پژوهش بررسی نگرش مشارکتی روستاییان در اجرای شدن طرحهای هادی روستایی دهستان کرخه از توابع بخش حمیدیه می باشد. برای بدست آوردن میزان مشارکت در طرح های هادی در هریک از ابعاد مورد نظر، از آزمون کای اسکور استفاده شده است. در منطقه مورد مطالعه شاخص های مشارکت از جمله فردگرایی، مسئولیت پذیری، آینده نگری و قانون گرایی استفاده شد. تمامی گویه ها از سطح معنی داری کافی بر اساس آزمون کای اسکور جهت تحلیل برخوردار

می باشند. نتایج بدست آمده از پژوهش بیانگر آن است که در فرایند اجرای طرح هادی در دهستان مورد مطالعه میانگین مربوط به متغیرمسکن روستایی بهترین عملکرد نسبت به متغیر های دیگر از دیدگاه روستاییان ارزیابی شده است. که علت آن اعطای وام از طرف دولت و نظارت بر استحکام بنای مسکن روستایی در هنگام ساخت و ساز بوده است. در نهایت می توان گفت که شاخص های مشارکت در میزان موفقیت فرایند اجرای طرح های هادی روستایی در منطقه مورد مطالعه تاثیر نسبتا قابل توجهی داشته است و فرضیه تحقیق مورد تایید قرار می گیرد. بنابراین پیشنهاد می گردد:

- ۱- اعطای وام از طرف دولت همچنان ادامه یابد.
- ۲- نظارت بر استحکام بنای مسکن روستایی در هنگام ساخت و ساز باشد.
- ۳- با آگاهی دادن به مردم مشارکت را بیشتر حاصل کنند.

منابع و مآخذ

- ۱- ارتیاعی، فاطمه، چیدری، محمد و جعفری، محمد. (۱۳۹۰)، عوامل تأثیرگذار بر مشارکت جوانان روستایی در زمینه توسعه کشاورزی (مطالعه موردی: شهرستان کرمانشاه)، مجله پژوهش های روستایی، سال ۲، شماره ۳، صفحات ۸۴ - ۵۷ .
- ۲- ازکیا، مصطفی و غفاری، غلام رضا. (۱۳۸۳)، توسعه روستایی با تأکید بر جامعه روستایی ایران، تهران، نشر نی .
- ۳- آمار، تیمور و صمیمی شارمی، رضا (۱۳۸۸)، ارزشیابی کالبدی اجرای طرح های هادی روستایی (مطالعه موردی: بخش خمام شهرستان رشت)، فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره ۱۲۷، صفحات ۵۵ - ۴۴ .
- ۴- بیرو، آلن. (۱۳۷۰)، فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه باقر ساخاروخانی، تهران، انتشارات کیهان .
- ۵- بنیاد مسکن انقلاب اسلامی. (۱۳۸۹)، دستاوردهای پژوهش و فناوری بنیاد مسکن و شرکت های تابعه، تهران، روابط عمومی بنیاد مسکن .
- ۶- پاپلی یزدی، محمد حسین و ابراهیمی، محمد امیر. (۱۳۹۰)، نظریه های توسعه روستایی در ایران، تهران، سمت .
- ۷- تقی لو، علی اکبر؛ خسروبیگی، رضا و خدایی، یوسف. (۱۳۸۸)، «ارزیابی اثرات طرح هادی در ابعاد کالبدی، اجتماعی، اقتصادی، نمونه موردی شهرستان کمجان»، تهران، مجموعه اولین کنفرانس ملی مسکن و توسعه ی کالبدی روستا، صص ۱۱-۱ .
- ۸- جباری، حبیب. (۱۳۷۸). «مشارکت و توسعه اجتماعی». مجموعه مقالات همایش توسعه اجتماعی وزارت کشور .
- ۹- حق پناه، مریم و دهقانی، مرجان. (۱۳۸۸)، بررسی اثرات کالبدی اجرای طرح های هادی روستایی، تهران، مجموعه مقالات اولین کنفرانس ملی مسکن و توسعه کالبدی روستا .
- ۱۰- حسن نژاد، مریم، کهنسال، محمدرضا و محمد قربانی. (۱۳۹۰)، «عوامل مؤثر بر مشارکت روستاییان در گروه های توسعه روستایی: مطالعه موردی پروژه بین المللی ترسیب کربن در خراسان جنوبی»، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۴، شماره ۲، تهران، صص ۹۱-۷۳ .
- ۱۱- رضوانی، محمد رضا. (۱۳۹۰)، «برنامه ریزی توسعه روستایی در ایران»، چاپ چهارم، تهران، نشر قومس .
- ۱۲- رهنما، محمد رحیم. (۱۳۷۵)، ارزیابی طرح های بهسازی روستایی در خراسان، مشهد، جهاد سازندگی استان خراسان .
- ۱۳- رکن الدینی افتخاری، عبدالرضا؛ بدری، سید علی و پور طاهری، مهدی. (۱۳۹۰)، «روش شناسی مشارکتی در برنامه ریزی کالبدی و سکونتگاه های روستایی»، تهران، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی .
- ۱۴- رکن الدین افتخاری، عبدالرضا؛ پور طاهری، مهدی؛ صادق لو، طاهره و سجاسی قیداری، حمدالله. (۱۳۸۹)، «تحلیل عوامل مؤثر در مدیریت مشارکتی مناطق روستایی (مطالعه موردی: روستاهای سیل زد حوزه گرگانرود استان گلستان)»، فصلنامه پژوهش های روستایی ۱ (۲). صص ۲۶-۱ .

- ۱۵- ریترز، جورج. (۱۳۷۴)، نظریه های اجتماعی در دوران معاصر، ترجمه محسن ثلاثی، تهران، انتشارات علمی.
- ۱۶- رضایی، روح الله؛ ودادی، الهام و مهردادوست، خدیجه. (۱۳۹۱)، « بررسی عواما تأثیر گذار بر مشارکت روستاییان در طرح های آبخیزداری حوزه آبخیز خمارک (مطالعه موردی: روستای ده جلال)،»، مجله پژوهش های روستایی، سال ۳، شماره ۱، صص ۲۲۱-۱۹۹.
- ۱۷- ژیرو، کلود. (۱۳۸۴)، تاریخ جامعه شناسی، ترجمه گیتی خرد پسند، تهران، انتشارات مؤسسه پژوهشی نگاه معاصر.
- ۱۸- سرتیپی پور، محسن. (۱۳۸۷)، دانشنامه مدیریت مدیریت شهری و روستایی، تهران، انتشارات موسسه پژوهشی نگاه معاصر.
- ۱۹- سرتیپی پور، محسن. (۱۳۸۲)، ارزیابی طرح هادی روستایی، تهران، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی.
- ۲۰- سعیدی، عباس. (۱۳۷۹)، مبانی جغرافیایی روستایی، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، تهران.
- ۲۱- شارع پور، محمود. (۱۳۷۲)، « بازتاب اقتصادی- اجتماعی اجرای طرح های بهسازی در روستاهای استان آذربایجان شرقی»، ماهنامه جهاد، سال دوازدهم و سیزدهم، شماره ۱۵۷ و ۱۶۴ و ۱۶۵، تهران.
- ۲۲- شهبازی، اسماعیل (۱۳۸۹)، « درآمدی بر آسیب شناسی توسعه روستایی»، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
- ۲۳- شریفی، امید؛ غلامرضایی، سعید و روح الله رضایی. (۱۳۸۹)، « بررسی عوامل مؤثر بر میزان مشارکت روستاییان در طرح های آبخیزداری منطقه جیرفت»، مجله علوم و مهندسی آبخیزداری ایران، سال ۴، شماره ۱۲، تهران، صص ۹-۱.
- ۲۴- صباغ پور، علی اصغر. (۱۳۸۷)، منافع فردی و منافع جمعی، تهران، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی.
- ۲۵- عزیز پور، فرهاد، حسینی حاصل، صدیقه. (۱۳۸۷)، «مروری بر روند تحولات کالبدی روستاهای کشور(با تاکید بر طرح هادی روستایی)»، فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره ۲۷، تهران.
- ۲۶- عنابستانی، علی اکبر. (۱۳۸۸)، «ارزیابی اثرات کالبدی اجرای طرح های هادی روستایی»، اولین کنفرانس ملی مسکن و توسعه ی کالبدی روستا.
- ۲۷- عظیمی، نرگس؛ جمشیدیان، مجید. (۱۳۸۴)، « بررسی اثرات کالبدی اجرای طرح هادی روستایی، نمونه موردی: غرب گیلان»، نشریه ی هنرهای زیبا، شماره ۲۲، صص ۳۴-۵۴.
- ۲۸- عنبري، موسی؛ حسوند، احسان. (۱۳۸۹)، « رابطه فرهنگ پدر سالاری و مشارکت سازمان یافته زنان در مدیریت روستایی»، مجله روستا و توسعه، ۱۳(۱)، صص ۱۵۳-۱۳۱.
- ۲۹- عفتی، محمد. (۱۳۷۱)، «بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت روستاییان در طرح های توسعه روستایی»، پایان نامه کارشناسی ارشد برنامه ریزی اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران.
- ۳۰- غیورمداح، محمد. (۱۳۸۴)، « ارزیابی اثر بخشی طرح های هادی بر توسعه روستایی»، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد.

- ۳۱- قاسمی، محمد علی (۱۳۸۴)، «بررسی عوامل اجتماعی - اقتصادی مؤثر بر میزان مشارکت روستاییان در طرح های عمرانی: مطالعه موردی بخش مرکزی شهرستان کاشان»، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۸، شماره ۴، تهران، صص ۹۷-۱۱۲ .
- ۳۲- کوثری، مسعود. (۱۳۷۴)، «بررسی تأثیر انسجام اجتماعی بر میزان مشارکت روستاییان در فعالیت های عمرانی»، پایان نامه کارشناسی ارشد جامعه شناسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران. .
- ۳۳- کیوانلو، علی اکبر. (۱۳۷۶)، « توسعه منطقه ای و ضرورت اجرای طرح های هادی روستایی»، فصلنامه مسکن و انقلاب، ۱۳، صص ۲۷-۱۶ .
- ۳۴- کریمی زاده، کیوان؛ غفاری، گلاره و یونس زاده جلیلی، سهیلا. (۱۳۸۷)، «نقش مشارکت های مردمی در طرح های آبخیز داری و حوز های آبریز»، گرگان، مجموعه مقالات اولین کنفرانس بین المللی بحران آب، صص ۴۹-۴۱ .
- ۳۵- لقای، حسنعلی؛ بهمن پور، هومن و زعیب دار، مژگان. (۱۳۸۶)، «تهدیدها و فرصت های مشارکت مردمی در مدیریت زیست محیطی مناطق تحت حفاظت در ایران»، فصلنامه جنگل و مرتع، سال ۱۹، شماره ۷۶ و ۷۷، تهران، صص ۸-۱۹ .
- ۳۶- مطیعی لنگرودی، سید حسن و یاری، ارسطو. (۱۳۸۹)، «حفاظت محیط زیست و برنامه ریزی توسعه فیزیکی روستا با تأکید بر ارزیابی طرح های هادی روستایی»، مجله جغرافیا و برنامه ریزی محیطی، سال ۵، شماره ۳، تهران، صص ۳۲-۱۱ .
- ۳۷- محمدی یگانه، بهروز؛ نباتی، عباسو چراغی، مهدی. (۱۳۹۱)، «تبیین اثرات اجرای طرح های هادی بر بهبود کیفیت زندگی در نواحی روستایی (مطالعه موردی: دهستان کرانی - شهرستان بیجار)»، فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۹، صص ۱۱۲-۹۹ .
- ۳۸- موسوی قهدریجانی، محمد. (۱۳۷۴)، «ارزشیابی اثرات اجتماعی طرح های بهسازی روستایی استان اصفهان»، پایان نامه کارشناسی ارشد علوم اجتماعی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران. .
- ۳۹- میر ترابی، مهدیه سادات؛ حجازی، یوسف و حسینی، سید محمود. (۱۳۹۱)، «بررسی تأثیر ویژگی های فردی و خانوادگی زنان روستایی بر انگیزه مشارکت آنان در فعالیت های کشاورزی»، مجله مطالعات اجتماعی و روانشناختی زنان ۱۰ (۱)، صص ۱۶۷-۱۴۹ .
- ۴۰- مظفر، فرهنگ؛ حسینی، سید باقر؛ سلیمانی، محمد؛ ترکاشوند، عباس و سرمدی، علی اکبر. (۱۳۸۷)، «ارزیابی اثرات اجرای طرح هادی بر محیط زیست روستاهای ایران»، مجله علوم طبیعی سال ۵، شماره ۳، تهران، صص ۳۲-۱۱ .
- ۴۱- محمودیان، حسین. (۱۳۷۱)، « بررسی میزان و علل مشارکت روستاییان در طرح های عمرانی»، معاونت ترویج و مشارکت مردمی وزارت جهادسازندگی، تهران. .
- ۴۲- نصیری، اسماعیل. (۱۳۸۸)، «ارزیابی اثر بخشی طرح های هادی روستایی سکونتگاه های روستایی»، تهران، مجموعه مقالات اولین کنفرانس ملی مسکن و توسعه کالبدی روستا. .

- ۴۳- واثوقی، منصور. (۱۳۶۷)، «گزارش بررسی اثرات اقتصادی و اجتماعی اجرای طرح های بهسازی روستایی در استان همدان»، وزارت جهاد سازندگی، تهران.
- 44- borriani, f. g" collaborative management of protect area jornal of environmental planning and management.47, 34 – 49, 1999.
- 45- CIS.(2003). Guidance Document No.&. Public Participation in Relation to the water Framework Directive. Produced by working Group 2.9. Public Participation.
- 46- ozeral, g., newig, j. (2008): "evaluating the success of public participattion in water resouresces management: five key component" journal of water policy, vol 10, pp . 639-65.
- 47- Reddy, r. P (1973). Who participates in voluntary action? Journal of extensiv. 3(5): 84 – 95.
- 48- Reed, M.S. 2008. Stakeholder Participation For Environmental Management: a Literature Review. Biological Conservation,141:2417- 2431.
- 49- Stalker. L., (2005): the relationship between participation and project development vol. 33, no. 11, pp. 1801 -1819.
- 50- Sato ,H., Akabayashi, A.,& Kai, I, 2006."public experts, and acceptance of advanced medical technologies: the case of organ transplant and gene therapy in Japan". Health care analysis, 14(4), 203 – 214.
- 51- Stefano, L. (2010).Facing the Water Framework Directive Challenges: A Baseline Of Stakeholder Participation in the European Union. Journal of Environmental Management. 91:1332- 1340.
- 52- tewdwr –jones. M., (1998): rural gaverment and communiy participation: the planning role of communtig councils, journal of vol. 14,no. 1, pp.51- 62.
- 81-http:// iap2. Org/practitonertools/index. Shtml (accessed).
- 53- kleemeier. E., (2000): the impact of participation on sustainability: an analysis of the malavi rural piped schem program, world development vol. 28, no. 5, pp. 929 – 944.